

1690
882-09

XIV

37

ГОРКИ, БЕЉАЈЕВ, ТАУБЕР

ДАЈТЕ
ДЕЦИ
ЛИТЕРА-
ТУРУ!

НОПОН БЕОГРАД 1945

ЧУВАЈТЕ КЊИГУ!

Сигнатура

707

Презиме и име писца:

822.09

Горни, Берајев,
Маудер

НАСЛОВ ДЕЛА

дайте degli esempi

Место и год. издања

Белград 1945

[illegible]

105

Лист
№ 105

Лист № 105

ПРИМЕЧА

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЕ ДОМИНОВИЋ"
ПЕСКОВАЦ

ГОРКИ, БЕЉАЈЕВ И ТАУБЕР

ДАЈТЕ ДЕЦИ ЛИТЕРАТУРУ

С РУСНОГ
РАДОВАН В. ТЕОДОСИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСНОВЦА

Бр. 702

Одељење II Струка XIV

НАБАВЉЕНО 16-VII-1940
Бр. инвентара II-707 *

НОВО ПОКОЛЕЊЕ
БЕОГРАД, 1945

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ЛЕСНОВЦА

Бр. 1690

Струка 882.09

UNITED STATES
NAVY

RECEIVED

AT THE

NAVY

1917-10-11

FILE-1

NAVY

NAVY

1917

1917

ДАЈТЕ ДЕЦИ ЛИТЕРАТУРУ!

У »Известијама« од 23 и 27 маја штампан је чланак »Дајте деци литературу!«. Писац овог чланка, С. Маршак, талентовани и искусни радник на дечјој литератури, сасвим је исправно дао наслову и теми чланка карактер захтева, карактер борбене пароле.

Пред нама је чињеница коју никако нисмо смели допустити: у држави у којој је авангарда радничке класе, заузета изградњом социјалистичке државе, развила и

све више развија енергију досад невиђену по својој снази — у тој држави рад на савременом васпитању деце још ни издалека није постављен у први ред, као да за рад на тој ствари, чија је првенствена и апсолутна важност потпуно јасна, код нас више нема интересовања, времена ни стваралачке снаге.

Ми учимо седмогодишњу и осмогодишњу децу читању и писању, а наша деца немају шта да читају. Сваке године појављују се стотине хиљада нових читалаца, а за њих нема књига. Чим се, ма у коме колхозу, ма у коме радничком насељу, организују дечја склоништа и јасле, искрсне питање дечје књиге. Камчатка, Далеки Исток, Северни крајеви захтевају књиге за децу претшколског доба. А шта да одговоримо далеким граничним областима кад у Москви и Лењинграду деца немају књига тако потребних за њихов развитак?

»Нема књига!« Ове речи не говоре само о томе да је неких двадесетак успешних књига за најмлађу децу, написаних за ових 15 година, штампано у незнатном броју примерака. Те речи говоре и о томе да код нас нису створене, нису написане дечје књиге којима би био циљ да пробуде код мале деце интересовање и вољу за знањем, да им олакшају разумевање школске наставе, да их упознају са ранијом стварношћу, коју су срушили њихови очеви, и да их упознају са новом стварношћу, коју изграђују ти очеви за њих, децу. Реч је о хитној потреби да се за децу створи нова — совјетска, социјалистичка, популарно-научна и уметнички снажна књига. Деца морају бити културнија и још активнија него што су им родитељи, градитељи новог света. Не плашећи се крупних речи, дужни смо да кажемо да нашу децу морамо васпитавати за још активније вође целокупног напредног човечанства. И због тога треба да их још у младости наоружамо свестраним знањем, које је неопходно да би се могли одупрети конзерватизму старог начина живота, утицају троме малограђанске средине.

Грађанска дечја литература из прошлости, независно од њене каквоће, пружала је деци какве-такве

претставе о свету: млађем детету то се пружало у бајци и слици, старијем детету у оригиналним и преведеним причама и приповеткама. У децјој библиотеци преовлађивала је белетристика, али је било и много научно-популарне литературе: десетине књига из физике, астрономије и зоологије, стотине књига из историје.

Наш задатак отежан је још и тиме што се и овим буржаским наслеђем можемо врло мало користити, много мање него што је случај са литературом за одрасле: неколико дела класика и светских народних епова — а и то у новим преводима и прерадама — нешто мало из научно-популарне литературе за старију омладину («Живот биљака» Тимирјазева, «Историја светлости» Фарадеја итд.).

Наша књига о успесима науке и технике треба пре свега да даје не само последње резултате човечје мисли и искуства, већ треба да уведе читаоца у сам процес истраживања, показујући како су тешкоће постепено савлађиване и како је изналажен правилан метод.

Треба написати — и то не једну већ неколико књига — о томе шта су физика и хемија већ дале људима и шта нам још могу дати у условима наше социјалистичке изградње.

Пожељне су и потребне такође и књиге о ужим и конкретнијим темама. Такве теме често откривају сштроумне, оригиналне путеве за расправљање озбиљног материјала. Тако је замишљена, на пример, књига »О улози жаба у науци«, за коју је дао идеју један млади научник.

Ево неколико тема као пример:

Књига о томе како је постала приватна својина, какве сметње она данас ствара на путу развитка човечанства и како она кочи слободу развоја научне мисли.

Мајстори-хероји. и богови.— О томе како су ликови мајстора, хероја рада — потпуно реални у народу — постали апстрактна божанства код паганских свештеника (жречева). Књига о свештеницима и жрецима.

Шта је беланчевина?

Шта је филозофија? — Ова књига треба да игром речи да елементарне претставе о техници мишљења, да изложи како се стварају појмови. Путовање у средиште земље — књига о геологији, са приложеним покретним геолошким глобусом.

Књига о физичкој географији, са одговарајућим моделима који се расклапају.

Отпор материјала — најједноставније конструкције помоћу којих се дете упознаје са чврстином материјала.

Значај празног простора у техници.

Мера и тежина — књига о томе какав значај има за људе тачно мерење простора, тежине и времена. Последице које настају ако се тога тачно не придржавамо: судари возова, немогућност замењивања машинских делова, тровање људи отровима који се налазе у лековима итд. (Ове се теме делимично дотакла млада списатељка Меркуљева у књизи »Фабрика тачности«).

Књига о грађи човечјег тела (са моделима лобање, органа за варење, желуца итд., на расклапање).

Како је човек постао див? — књига о томе како су наука и техника повећале снагу нашег вида (телескоп, телевизија), снагу слуха (телефон, радио), снагу ногу (савремена саобраћајна средства), снагу руку (управљање са растојања) итд.

Велики сектор на подручју дечје књижевности треба да буде посвећен историји културе. Ми ту не мислимо на повезани и систематски курс научног карактера. То треба да буде серија књига и албума са најзначајнијим темама о развитку разних врста рада и историји разних ствари (историја плуга, лађе, ткачког разбоја итд.).

Упоредо с тим треба деци дати и извод савремених научних претстава о свету, нешто попут Валасове књиге »Човеково место у свемиру«.

Ми морамо постићи да нам најбољи писци и уметници дају књиге и албуме посвећене разним народима. О народима СССР најбоље нам говоре познаваоци наше земље и учесници многобројних експедиција расутих

по територији читавог Савеза. Они нам приказују националну стварност у процесу промене и развика. Такве су књиге значајни документи епохе.

Не треба мислити да све књиге за децу, без изузетка, морају давати научни материјал. Наша књига не треба да буде дидактична, ни грубо тенденциозна. Она треба да говори језиком слика, треба да буде уметничка. Потребна је и весела, забавна књига, која ће у детету развити смисао за хумор. Треба створити нове хумористичке ликове који би постали јунаци читавих серија дечјих књига.

Деци претшколског доба треба дати једноставне стихове који се у исто време одликују високом уметничком виртуозношћу, а који би пружали деци материјал за игру и за рачуницу и потстицали на учење. Упоредо са стиховима савремених мајстора дечје књиге неопходно је потребно издати неколико збирки састављених од најбољих елемената фолклора.

Тешко је набројати све потребе дечје литературе, што је, уосталом, сасвим разумљиво.

Старија руска књижевност развијала се око 150 година. Совјетска књига за децу управо је десет пута млађа — свега јој је 15 година. Она још није успела да створи потребан избор књига о свим оним многобројним питањима која занимају дете у процесу његовог упознавања са светом.

Али ми морамо предузети најодлучније мере да бисмо у најкраћем року снабдели нашу децу литературом која је неопходно потребна за њихов културни напредак.

То се може постићи искусним и пажљивим избором најдрагоценијих књига из светске и совјетске литературе, како опште тако и дечје, а исто тако и окупљањем и привлачењем широких кадрова писаца, научника и уметника.

1) Тај задатак може извршити једино специјално предузеће посвећено дечјој литератури — Дјетиздат.

2) Овом предузећу мора бити осигурана сарадња компетентних и тој ствари преданих људи, као и довољна материјална подлога.

3) Неопходно је да се за потребе овог предузећа одреди једна фабрика која ће израђивати врсте хартије и картона погодних за деčју уметничку књигу. Исто је тако потребно да се при предузећу организује и добро снабдевена штампарија и радионица помоћних средстава.

Време је да се питање деçје литературе постави широко и озбиљно, онако како се код нас, у земљи Совјета, постављају сва важна питања која се морају одмах решити:

М. Горки

О ТЕМАМА ДЕЧЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ

*П*итање тема дечјих књига је питање правца социјалног васпитања деце.

У нашој земљи васпитавати значи револуционисати, тј. ослобађати мишљење детета од техничких навика мишљења утврђених прошлости, од заблуда у мишљењу, у чијој је основи наслагано многовековно искуство конзервативног живота, заснованог на класној борби и тежњи јединки да се заштите и утврде индиви-

дуализам и национализам као »вечне форме« и закони социјалног живота.

Васпитање деце требало би организовати тако да се деца од раног детињства, чак и у играма, одлучно одвајају од свесне и несвесне тежње за прошлошћу. Из тога проистиче да је потребно разоткрити пред децом збивања прошлости. То се не може постићи само упознавањем деце с чињеницама, идејама, теоријама. То се може остварити једино причама о процесима рада, о томе како су ти процеси стварали чињенице и како су се из чињеница развијали појмови, идеје, теорије. Потребно је показати да је слобода мисли могућа само у потпуној слободи рада, која никад није постојала, нити данас постоји у условима капиталистичког поретка, али која је право свакога у социјалистичком поретку.

Не сме се губити из вида разлика утицаја чињеница и процеса на мисао. То се догађа не само у животу већ и у науци, у којој тзв. »утврђена факта« често играју конзервативну улогу, држе мисао у ропству »очевидности« и тиме задржавају темпо и слободу процеса сазнања. Врло често »истина« — оруђе сазнања, привремено његова полазна тачка — изражава субјективну свесну или бар инстинктивну тежњу »творца« истине за мировањем, за влашћу над умовима и, одбацујући критику, даје се као непоколебљиви, »вечни« закон, као »вера«.

Може се сматрати потпуно тачним да је хипотеза »ентропије« — тежња енергије за мировањем — само израз тежње заморене мисли за одмором, за мировањем. Исто је тако и учење о »наткомплексности« — о томе да се физиолошки дефекти организма тобоже компензирају повећањем интелектуалних способности — уствари учење чија основна идеја, кад се пренесе у област социологије, треба да оправда сву наказност друштвених односа, као што су то покушавали Малтус и многи други мислиоци грађанске класе. Сви су се они ослањали на факта, али је једино Маркс неоспорно

доказао да основни узрок трагичног живота и свих страдања човечанства лежи у нескладу између умче радне руке и умне главе.

Оливер Лоџ, у младости материјалист, под старост — мистичар, у једној од својих првих књига доказивао је да се мишљење појавило из осећања бола као хемиска реакција нервне ћелије на потстицаје и надражаје који долазе из спољног света. Дуготрајна и непрекидна сукобљавања примитивног организма са средином створила су нервно мождано средиште осећаја, које се временом развило као чуло пипања, чуло вида, слуха, укуса, мириса и, најзад, код старог човековог претка развило се у инстинкт самоодржања, који је истакао потребу да се наоружа за борбу против појава које угрожавају његово здравље и живот. На старом ступњу развитка људи су били »социјални« исто колико и курјаци у наше дане. Али мајмунов сродник човек развио је боље своје предње удове, и те његове умне руке, баш оне, јесу она сила која је, издвојивши човека из животињског царства, допринела брзом развиту његове мисли и, на крају крајева, начинила га онаквим какав је данас: вешт мајстор за прераду метала у најсавршеније алате, апарате, машине, талентовани виртуоз на клавиру, хирург који ствара скоро чуда итд.

То ни најмање не умањује снагу утицаја друштвених односа на развита мисли, али је она доцнији моменат. Потребно је да покажемо деци како је изгледао у историји човек, који је долазио из »таме векова«, и у самом почетку његових полусвесних процеса рада. Потребно је да деца имају претставу о путевима које је човечанство прешло од проналазача камене секире до Стивнсона и Дизела, од творца бајке, која је у суштини фантастична хипотеза, до великог Марксовог учења, које нам је указало широки и прави пут ка светлој будућности радног човечанства. Ступајући у нови свет, у свет слободног, технички олакшаног рада, у бескласно друштво, деца треба да знају колики је значај физичког рада,

како он мења не само облик, већ и квалитет материје, како он, савлађујући њене стихиске силе, ствара »другу природу«.

Неоспорно је да мишљење није ништа друго до отсликавање у човечјем мозгу објективног света, материје која реално постоји, материје чији је најфинији и најкомпликованији продукт човечја нервно - možдана супстанца. Али потребно је да деца знају: радно човечанство налазило би се данас на висини која би далеко надмашила данашњи ступањ »општечовечанске културе«, подигнуте на костима радног народа, цементиране његовом крвљу, да владајуће класе у току историје нису стешњавале и ограничавале слободу рада. Разуме се »све је условљено«, али за нас историја није више фетиш; ми је стварамо по плану. Морамо да нарочито оштро подвучемо одлучујући значај слободе рада. На примеру буржоаског света видимо да се капитализам све одлучније одриче своје »културе«, јер се она okreће против њега. На примеру слободне животне делатности, радне енергије Савеза социјалистичких совјета, имамо неоспорно право да покажемо како колективни рад брзо, разноврсно и снажно обогаћује нашу огромну земљу, како су пре петнаест година постављени чврсти основи новој култури. На безбројним примерима кривих, изнакажених претстава у буржоаској глави о појавама објективног света треба да покажемо деци како се и због чега извртало и ометало правилно опажање света. И још нешто: треба да уздигнемо на потребну висину слику историског радног човека, резервоар енергије која организује и преображава свет, која ствара своју »другу природу«, културу социјалиста.

Човек — носилац енергије која организује свет, која ствара »другу природу« — културу, човек је орган природе, која га је створила да би је упознао и преобразио — ето шта треба да усадимо у дечју душу. Потребно је да деца већ од шесте и седме године почну да схватају чудну снагу рада мисли, да проникну у смисао социјалних појава, да се навикавају да упознају своје способ-

ности. Из тих разлога упознавање деце са животом треба почињати причама о далекој прошлости, о почетку процеса рада и организаторског рада мисли. Треба што боље схватити да су историју стварања културе почели беспомоћни, неписмени људи, потпуно заузети борбом за свој опстанак против непријатељских природних појава и дивљег звериња. Грађански историчари културе обично претстављају првобитног човека, члана родовског колектива, као мислиоца кога су мучила питања: шта је сан, шта је смрт, која је сила створила земљу, зашто је створен човек итд. Међутим, човек тог времена живео је у непрекидном физичком раду и у непрестаном стању самоодбране, био је пре свега творац реалних факата и није имао времена да апстрактно мисти. »Реално се претворило у идеално«, и то онако како је открио универзални ум Маркса: под утицајем процеса рада. Начини самоваспитања код првобитног човека били су врло прости: човек је схватио да му је потребно да постане јачи од звериња и пре него што је научио да побеђује звериње, претпостављао је ту могућност, стварајући бајке о победницима лавова — Самсону и Херкулесу. Код њега се није јављала никаква друга потреба да ствара богове сем потребе да изрази претпостављену могућност фантастичног развика својих снага и способности. Изражавајући је, он није грешио: најбоље мајсторе првобитних заната замишљао је као победнике страховитих супротстављања природе — материје његовој вољи. Стари митови не знају за богове који не би били мајстори: то су вешти ковачи, ловци, пастири, морепловци, музиканти, дрводеље; богиње су такође мајстори: праље, куварице, лекарке. Оно што се зове »религиозно стваралаштво првобитних људи« било је суштини уметничко стваралаштво без икаквих примеса мистике. Мистика је продрла тек онда кад је јединка, издвајајући се из ових или оних узрока из колектива, почињала да схвата бесмисленост свог живота и своју немоћ пред лицем природе, а нарочито пред влашћу колектива, који је захтевао — а није ни могао

да не захтева — од јединки једнакост у раду. Врло је тешко претпоставити да су првобитна породица и род трпели у својој средини нераднике, ленштине и уопште лица која су избегавала да учествују у колективном раду за добијање хране и заштиту живота. Такве су, по свој прилици, истребљивали.

Човек је почињао да апстрактно и мистички мисли још и онда кад је почињао да стари, кад је страх пред неизбежношћу смрти био потстрек таквом његовом мишљењу. Страх може изазвати у колективу панику, али паника не може дуже трајати и не може угушити биолошку енергију колектива. Стихиске катастрофе, на пример рад вулкана, земљотреси, повремене поплаве никада нису биле узрок сеобе народа. Највише песимистичка религија је индуска — ведоизам, будизам, али, као што је познато, то ипак не смета Индусима да живе и да се множе. Индонемачка филозофија Шопенхауера, Хартмана није нарочито осетно повећала број самоубиства, чак ни у буржоаском, диференцираном друштву.

Страх пред животом, пред »непознатим« итд., својство индивидуалиста, као што је напред речено, проистиче из осећања свог личног ништавила. Индивидуалисти су научили да утилитаризују свој страх, усађујући га радним људима као највишу мудрост, као надразумно продирање у тајне недоступне људском разуму. Врло је вероватно да су први оснивачи мистичких религија, организатори култова, били управо уплашени нерадници и остарели људи.

Случајеви превремене заморености мисли, њеног страха пред сопственим закључцима, могу се наћи у току читаве историје грађанске класе. Што ближе нашој епохи тим су чешћи такви случајеви. XIX и XX век нарочито су богати скоковима научно-револуционарне и материјалистичке мисли у реакционарност и мистику. Оливер Лоц, Вирхов, Мендељејев, Крукс, Рише и још многи други људи од науке фактом заморености свога мишљења потврђују старачку оронупост грађанског друштва.

Да би се постигли успеси у стварању уметничке и научне литературе за децу, потребни су нам кадрови талентованих писаца који су способни да пишу просто, интересантно и садржајно, кадрови културних уредника, који имају довољну политичку и литерарну спремну; потребни су технички услови, који обезбеђују благовремено излагање дела из штампе и квалитет дечје књиге. Такви задаци не могу се решити за дан. Зато њиховом решавању треба одмах приступити. Можда ћемо у извесној мери допринети да се створи нова дечја књига ако истакнемо неколико тема које треба обрадити.

ЗЕМЉА

Геохемиска и геофизичка претстава о земљи, историја њеног постанка; метали и минерали, постанак плодног тла. Улога високих температура, помоћу којих наука из основне руде — гвожђа — ствара челик и помоћу легуре с челиком и осталим металима ствара све чвршће метале. Практични закључци.

ВАЗДУХ

Његов хемиски састав, гасови, нарочито кисеоник и водоник, физичко деловање ваздушних струја. Стварање кисеоника, соли, алкалија. Горење, трулење. Кретање као основ свих физичких и хемиских појава. Наши покушаји да се искористи кретање ваздуха.

ВОДА

Њен физинки и хемиски рад. Кретање — водопади као извор електричне енергије.

Ове три теме треба обрадити тако да млади читалац добије јасну претставу по могућству о свим разноврсним процесима мењања материје и о постепеном савлађивању стихиских природних сила од стране науке.

Даље, потребно је разрадити још теме:

БИЉКА

Историја развоја биљке и искоришћавање биљака од стране човека.

ЖИВОТИЊА

Историја развоја органског живота од биљне ћелије до човека.

КАКО СУ СЕ ПОЈАВИЛИ ЉУДИ НА ЗЕМЉИ

Митолошка тумачења: људи су долазили из воде, шуме, постали су од звериња и уопште створени силама природе. Црквена, жречевска тумачења: богови су створили људе. Теорија органске еволуције.

КАКО СУ ЉУДИ НАУЧИЛИ ДА МИСЛЕ

Теорија постанка нервне ћелије. Чуло пипања и развитак пет чула. Улога сличности и различности у природним појавама, у промени стварности. Пријатни и непријатни осећаји. Инстинкт самоодржања. Образовање појмова на основу посматрања сличности и различности. Улога светлости и таме при добијању хране. Подражавање звукова као један од могућних потстицаја за постанак говора. Шкрипа, рика, лупа, звука, писка, шуштање итд.

КАКО СУ ЉУДИ ПРОНАШЛИ ВАТРУ

Искра при преради камена. Варнице сувог дрвета при трењу. (Објашњење појаве: »Ако дрво дуго тареш, оно се зноји, дими и љути — сева«. Поређење: словенске речи огањ — гнев, гневити се). Муња. Мит о Прометеју.

КАКО СУ ЉУДИ НАУЧИЛИ ДА ОЛАКШАВАЈУ СВОЈ РАД И ЖИВОТ

Проналазак и примена првобитних оруђа рада. Птичја гнезда као пример плетења; кљун птице која прави гнездо могао је дати идеју игле; љуска птичјег јајета или ораха — прототип чамца, паучина — ткања.

Посматрање кртица, пољских мишева, птица које се хране семењем могло је довести до проналаска жита.

КАКАВ ЈЕ ЗНАЧАЈ ЗА ЉУДЕ ИМАО ПРОНАЛАЗАК ГВОЖЂА И ДРУГИХ МЕТАЛА

О СЛАТКОМ, КИСЕЛОМ, СЛАНОМ И ПРЕСНОМ

Гликозе, киселине, соли, алкалије. Њихова улога у човечјем организму, значај у индустрији итд.

О ЧУДИМА У НАУЦИ

поглавито у хемији. Прављење стакла: непрозирна материја постаје прозрачна као ваздух. Стакло које се топи, растеже итд.

Може се причати о прављењу каучука из кромпира и о читавом низу других процеса који нарочито снажно делују на машту, као на снагу која помаже да се прошире појмљиве границе могућног.

МИСЛИ И ДЕЛА

Њихова узајамна веза, њихове супротности, решење супротности у процесима радног искуства.

О ТЕХНИЦИ БУДУЋНОСТИ

Хелиотехника, радиотехника, искоришћавање снаге ветра — разлике у температури итд.

ЗБОГ ЧЕГА СУ И КАКО СУ ЉУДИ СТВАРАЛИ БАЈКЕ

Нема фантазије у чијој основи не би лежала реалност. Оно што постоји и оно што се жели: звер је јача од човека — човек осећа потребу, жели да постане јачи од звери. Крупне звери не могу ухватити птицу у лету, отуда жеља за летењем, за брзим кретањем по земљи — »чизме од седам миља«, »летећи ћилим« итд. Фантазија првобитног човека као израз онога што је желео, претстава о онџм што може постићи. Летећи гуштер — »ђаво ветрењача« — као прототип аждаје, »Огњеног змаја«. Бајка као прототип хипотезе.

ШТА ЈЕ РЕЛИГИЈА И ЗАШТО ЈЕ ОНА ИЗМИШЉЕНА

Ко је стварао религије? Мистички богови жречева стварани су по типу богова-мајстора: Вулкана, Тора, Балдура, Вајнемајнена, Аполона, Јарила итд. Анђели — птице. Житија светаца стварана су на основу народних бајки. Жречеви — боготворци; народ — богоборац. Најстарији докази богоборства. Прометеј, Каљеви — херој естонског мита »Песник Каљеви«, Локи — непријатељ богова и др. Црква је претставила богоборце као сатане. Материјализам и скепса многобоштва. Мистика хришћанске цркве, њена свирепост. Инквизиција, њена непрекидна борба против јеретика и, без обзира на то, чудовишта и ђаволи на торњевима париске катедрале, човечји испупчени делови на задњици као водоскок на катедрали у Шварцвалдском Фрајбургу и много другог у истом стилу, Против црквене бајке, легенде. Шта је религија дала људима.

КАКО ЈЕ НАУКА ОД ЉУДИ СТВОРИЛА ДИВОВЕ

Телескоп је појачао вид на даљину, микроскоп га је продубио. Телефон, радио — јачање слуха. Савремени начини сувоземног, воденог и ваздушног саобраћаја — јачање ногу. Управљање са даљине — продужење руке.

ИСТОРИЈА МОТОРА ОД ПАРНЕ МАШИНЕ ДО ДИЗЕЛА

Значај празног простора у техници. Мера, тежина. Значај тачног мерења простора, времена, тежине. Последице нарушавања тачности: судари возова, потреба тачности приликом замене делова машина, тровања при нетачном мерењу и справљању лекова и тако даље.

ДВЕ ПРИРОДЕ

Први део

Власт природе над човеком. Непријатељи човека: ветар, непогода, мочваре, хладноћа, жега, поплава, пустиња, дивље звери, отровне биљке итд.

Други део

Борба човека против непријатељске природе и стварање нове природе. Савлађивање ветра, воде, електрицитета. Блатишта дају човеку тресет као гориво и ђубре. Животиње и биљке у служби човека итд.

Трећи део

Власт човека над природом. Плански, организовани рад социјалистичког друштва. Победа над стихијама, болестима и смрти.

Нарочито је важан и озбиљан задатак да се дају књиге о томе како се појавил а приватна својина и о томе како у наше време својина постаје главна сметња на путу човековог развоја. Овај се задатак може решити и низом историских књига, и оштрим политичким сатирама, и сатиром из свакодневног живота управљеном против преживелости остатака својине у условима совјетске земље међу одраслима и децом. До револуције је у Русији било врло много књига о западним земљама, на пример књиге Водовозова. Већина тих књига била је написана сасвим површно. У опису западних земаља давале су само спољне стране. Народи су се одликовали непромењивим цртама карактера, на пример Французи — хумором, Енглези — флегматичношћу, холандске жене — украсима на глави. А о класној борби у тим књигама није било ни речи.

Ипак су ове књиге развијале код детета интерес за живот и културу западних земаља, потстицале га да учи стране језике.

Ми морамо постићи да наши најбољи писци и уметници дају књиге и албуме посвећене разним народима света. О народима СССР најбоље могу причати познаваоци појединих крајева и учесници многобројних експедиција расутих по територији целог Савеза. Они ће нам приказати национални живот у процесу његове промене и развоја и развити у деци интернационализам.

Најважније је укупчати у рад за стварање ове врсте књига и претставнике националних мањина, нарочито студенте виших школа, као и студенте Института народа Севера и Истока.

Уопште, потребно је сву литературу за децу стварати на потпуно новом принципу, који открива широке перспективе научно-уметничком мишљењу. Овај принцип може се формулисати овако: у људском друштву разбукутава се борба за ослобођење радне енергије радних маса испод притиска својине, испод власти капиталиста, борба за ново оваплоћење физичке енергије људи у енергију разума — у интелектуалну енергију, борба за власт над природним силама, за здравље и дуг живот радног човечанства, за његово светско јединство и за слободно, вишеструко, безгранично развиће његових способности и талената. Ето, тај принцип треба да буде основ целокупне литературе за децу и сваке књиге уопште, почев од књига за најмлађе. Морамо једном схватити да нема фантастичних бајки које не оправдавају рад и науку, и да деци треба дати бајке засноване на захтевима и хипотезама савремене научне мисли. Деца треба да уче не само да рачунају, мере, већ и да замишљају, маштају и предвиђају.

Не сме се заборавити да је оскудна фантазија голоруких првобитних људи предвидела да човек може летети, да може живети под водом, да може до крајњих граница повећавати брзину кретања на земљи, претварати материју итд. Данас се фантазија може ослањати на реалне чињенице научног искуства и тиме безгранично појачати стваралачку моћ разума. Међу проналазачима наших дана има и таквих који слабо познају механику, па ипак стварају правилне замисли нових разбоја, машина, апарата. Морамо позвати науку у помоћ децјој фантазији, морамо научити децу да мисле о будућности.

Снага Лењина и његових ученика је у њиховој ванредној способности да предвиде будућност. У нашој литератури не сме постојати оштра разлика између умет-

ничке и научно-популарне књиге. Како да се то постигне? Како да се научна књига учини борбеном и емоционалном?

Пре свега — и још једном! — наша књига о успесима науке и технике треба да пружи не само последње резултате људске мисли и искуства, него и да уведе читаоца у сам процес истраживачког рада, показујући како су препреке и тешкоће постепено савлађиване и како је изналажен тачан метод.

Науку и технику не треба претстављати као ризницу готових открића и проналазака, већ као арену борбе у којој конкретни живи човек савлађује отпор материје и традиције.

Писци такве књиге могу и треба да буду најбољи научни радници, а не безлични посредници — компилатори, спремни да по наруџби извесног издавачког предузећа саине скицу, чланак или целу расправу и то о којој било теми. Совјетска стварност, која је протерала посреднике из индустрије, мора их протерати и из литературе.

Само уз непосредно учешће правих научних радника и књижевника високе технике стварања можемо предузети издавање књига посвећених уметничком популарисању научних знања.

Смели и успели покушај неколицине писаца, који су дали деци и омладини књиге о перспективама наше изградње: Иљин — »Прича о великом плану«, Паустовски — »Кара-Бугаз«, и др., — доказују да се с децом може разговарати просто и занимљиво, без икакве дидактике, о најозбиљнијим темама.

Простота и јасноћа стила не постижу се обарањем литерарног нивоа и квалитета дела, већ оне долазе као резултат оригиналног стваралаштва. Писац који улази у дечју књижевност мора водити рачуна о особинама читаочевог доба. Иначе ће дати књигу која је промашила циљ, која није потребна ни детету ни одраслом.

Али поред писаца, мајстора речи, дечја литература треба да користи богато животно искуство иску-

сних људи — ловаца, морепловаца, инжењера, авијатичара, агронома, радника машинско-тракторских станица (МТС) итд.

Књиге људи разних професија одлично ће упознати дете с конкретним стањем наше изградње и борбе, са целокупном разноврсном совјетском стварношћу.

Само се по себи разуме да је овде истакнута само груба шема рада и да је потребно ову шему брижљиво и детаљно расмoтрити, ради чега је нужно одмах организовати колектив младих научника и књижевника.

М. Горки

1933 год.

НАУЧНА ФАНТАСТИЧНОСТ У ДЕЧЈОЈ КЊИЖЕВНОСТИ СТВОРИМО СОВЈЕТСКУ НАУЧНУ ФАНТАСТИКУ

Најпре иду мисао, фантазија, бајка; за њима
долази научно расуђивање и најзад се мисао
крунише остварењем.

К. Циолковски

ОД БАЈКЕ ДО НАУЧНЕ ФАНТАСТИКЕ

У руској народној бајци »Седам Симеона« прича
се како је шести Симеон рекао: »Ја се могу с ла-
ђом, људима и робом загњурити у море, пловити под
водом и, кад затреба, испливати опет на површину«.

У бајци се даље прича: »Кад су седам Симеона видели да је потера сасвим близу, загњурили су се с царевом кћери и лађом. Дуго су пловили под водом и избили на површину тек када су били близу своје земље. А царска потера је јурила три дана и три ноћи и вратила се«.

У другој једној бајци цар шаље људе да пронађу живу и мртву воду и јабуке које подмлађују. И »Кад су му то донели, отац се напио воде и оздравио, појео јабуке и постао млад као његови синови«.

Познате су бајке о чизмама од седам миља, о летећем ћилиму, волшебним огледалима помоћу којих се могу сагледати далека пространства.

Бајке ове врсте претече су научне фантастике. Чаробни летећи ћилимови, лађе које се загњурују под воду итд. морале су снажно утицати на машту. Милиони људи у току векова слушали су и причали ове бајке. Милиони су тврдили: бајка остаје бајка. Појединци су се питали: »А зашто се не би нешто слично и створило?« С развојем културе, науке и технике развија се и научна и техничка подлога дела која описују чудновате ствари и проналаске. Тако се у миту о Дедалу и Икару налази већ доста тачан опис крила за летење која је Дедал измислио. Сирано де Бержерак, који описује фантастично »путовање између планета« и Едгар По, који свога јунака шаље на небо, такође дају техничке описе, принципе конструкције апарата за летење. Ту већ има нешто од научног расуђивања, о коме говори К. Циолковски. И, »на крају крајева, мисао се крунише остварењем«: фантастична маштања о чизмама од седам миља и чаробним летећим ћилимовима претварају се у брзи и најбржи, сувоземни и ваздушни саобраћај; волшебна огледала — у телевизоре, жива вода и јабуке које подмлађују — у читаву грану медицине која се с успехом бори против старења; лађа шестог Симеона која се загњурује под воду претвара се најпре у »Наутилус« Жила Верна, а затим и у савремене подморнице; најзад легендарни крилати Дедали и Икари — у Лилиентале и

фајтове. Ма да су живе легенде наших дана о летовима Чкалова, Кокинакиа и других славних совјетских хероја који успешно воде борбу против грозних витезова — непријатеља »Циклона Циклоновића«, а у случају папанинаца залуталих на Леденом полу превазиђени подвизи фантастичких хероја и узлет маште који су они потстакли, ипак је још много остало у области неостварене фантазије. Али и она ће се остварити.

Изрека »Уметност је тешка, а критика лака« нарочито се може згодно применити на научну фантастику.

И поред све своје особености, научна фантастичност је само огранак уметничке литературе. Научно-фантастично дело мора задовољити све захтеве који се постављају уметничкој литератури уопште. Али, поврх тога, писац научно-фантастичног дела треба да испуни и један услов више: он мора да познаје научни материјал и да га на вешт начин изложи. Научно-фантастично дело најтежи је књижевни род.

А ништа није лакше од кригиковања научно-фантастичног дела. Ту критику не могу издржати чак ни класици научне фантастике. Сада већ и деца знају да би хероји Жил Верна који су се решили да лете на месец морали погинути одмах по испаливању гранате из топа и да граната уопште не може одлетети у далеко пространство, да путници ка центру земље морају помрети од топлоте или загушити се, да се »Наутилус« капетана Немоа мора распући под притиском воде у дубини на коју га је писац срећно спустио, да ако Уелсов »невидљиви човек« постане сасвим невидљив, ни сам не би ништа видео... итд. итд.

На жалост, ни сви критичари научно-фантастичних дела нису, изгледа, начисто с простом истином: ако би научно-фантастичне идеје биле стопроцентно научне, онда би самим тим престале бити фантастичне; да без научних »грешака« и »хипотеза«, које аутор чини потпуно свесно, не би уопште постојала научна фантастика, да су те »грешке« и »хипотезе« потпуно логичне појаве у научној фантастици.

Али чиме се онда разликује права научна фантастичност од неоснованог фантазирања, далеког од научног знања? Тиме што у голом фантазирању нема ничег до празне игре фантазије. У научној фантастици, пак, »хипотезе« и научне »грешке« само су праг који је потребно прећи да би се ушло у област потпуно солидног материјала, заснованог на строго научним чињеницама. Ништа не мари што Жил Верн допушта грешку при опису летења на месец. Та грешка омогућује писцу да пошаље своје јунаке на пут, и читалац се пратећи њихово путовање упознаје с безброј не фантастичних, већ потпуно реалних научних знања из области механике, физике, астрономије. На тај начин, прешавши праг »погрешки« (које писац потпуно свесно чини), читалац се у најзанимљивијој форми упознаје с геологијом, путујући заједно с јунацима до центра земље, или с океанима, пратећи необично подводно путовање »Наутилуса«.

Научна фантастика у својој класичној, жилверновској форми поставила је себи задатак да популарише научна знања и да приказује слику развита науке и технике у будућности. Уелс, а за њим и други писци, упоредо с проблемима будућег развита науке и технике унели су у научну фантастику и социјални елеменат. Уствари би овај рад требало издвојити као социјалну фантастику. Али пошто у тим радовима у знатној мери преовлађује технички елеменат, сви радови те врсте задржали су стари назив научне фантастике.

Пред данашњом фантастиком стоје велики и одговорни задаци. Први њен задатак састоји се у популарисању научних и техничких знања. Али упоредо с тим нова научна фантастика, изражавајући данашњи и будући изглед света, неизбежно се слива са социјалном фантастиком. Ако савремени писци треба да буду »инжењери душа«, онда писци који раде у области научне фантастике треба да буду »инжењери душа« у много већој мери. Својим радовима они треба да помажу и развијају сазнања о свету и развоју научних и техничких знања,

Уколико се ти циљеви потпуније постигну, утолико и научно-фантастични радови претстављају већу вредност.

Циљеви који стоје пред нашом научном фантастиком чине да она постаје потпуно нов род, при чијем стварању литерарно наслеђе класика може помоћи само у незнатној мери. Писци овог књижевног рода морају да савладају огромне тешкоће, о којима често ништа не знају ни читалац, ни критичар, а често ни друг по перу — писац који ради на другом књижевном роду.

ВУЂЕЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА ЗА НАУЧНЕ И ТЕХНИЧКЕ ПРОБЛЕМЕ

Који се захтеви постављају совјетској научној фантастици? У чему је њена суштина?

И поред све своје разноврсности, научна фантастика је део совјетске литературе, а задаци совјетске литературе састоје се у томе да она учествује у социјалистичкој изградњи.

Пошто се у научној фантастици третирају питања науке и технике, сасвим природно, намеће се закључак да наша научна фантастика треба у првом реду да буде једно од средстава за пропагирање науке и технике, треба да проширује научна знања, да буди интересовање читалаца, а нарочито омладине за научне и техничке проблеме.

Како се у научно-фантастичним делима могу најцељесходније популарисати наука и техника?

Постојала је тенденција претераног »утилитаризма«. Научна фантастика спуштана је на степен »занимљиве науке«, претварана у сасвим незанимљиве научне расправе у форми дијалога. Уметничка страна причања је занемаривана. Приче су писане отприлике по оваквом шаблону: Једног дана лењинградски радник одлази у стратоплану на Памир да разгледа хелиостанице. После једног сата летања он је на месту. Разгледа хелиостанице и поставља питања. Инжењер одговара. Кад је све завршено, радник захваљује инжењеру и враћа се у Лењинград.

На жалост, било је и редактора који су, схватајући исувише уско задатке научне фантастике, скраћивали научно-фанстастичне радове. Ако је писац износио извесну живу сцену, описивао конфликте између људи, редактор је са стране текста стављао напомену: »Зашто то? Боље би било описати атомски покретач«...

И круг научно-техничких тема био је врло ограничен. Претпостављало се писање о садашњости, »фантастика« се водила на увеличавање размера, брзине итд. Уски техницизам потискивао је све остале научне области. Па и у области технике круг тема сводио се на прераду тема из популарних брошура, као што су: »Техничка маштања« и »Енергетика будућности« од Г. Гинтера и »Техника и човек у 2000 години« од Антона Либкеа и др.

Није никакво чудо што су у таквим условима машине притискивале људе, што су јунаци бледели, претварали се у шеме, а занимљивост сижеа ишчезавала. Живот, пракса, искуство, одзиви читалаца — све је то показивало да је такав правац погрешан. Научну фантастику не треба претварати у досадну научно-популарну књигу, у научно-литерарно недоношче. Научно-фантастични роман или прича треба да буду уметнички производи. Они треба да поставе себи задатак: не максимално претрпавање дела научним подацима (то се може простије и боље учинити књигама типа »занимљивих наука«), већ привлачењем што веће пажње и интересовања читалаца на важне научне и техничке проблеме. Треба постићи да се читалац научно-фантастичног дела који се заинтересовао извесним привлачно изложеним научним проблемом сам прихвати изучавања литературе која се односи на то питање, а можда и да се сам позабави научном, техничком разрадом тог проблема. Многи су велики научни радници тврдили да су приступили научном раду или проучавању и решавању извесног научног проблема под утицајем читања романа Жила Верна. И, према томе, може се сматрати најбољим научно-фантастичним делом оно које уноси у свет нову плодоносну

идеју, које помаже да се јави нов проналазач — нов научни радник.

У романима Жила Верна треба сматрати да су од највеће вредности оне крупне новаторске техничке идеје које су у тесној вези са сижеом. Научна знања која он узгред износи, кад су и сувише обимна (на пример набрајање морских животиња у роману »2000 миља под водом«), изводе читаоца из стрпљења. То не значи да се научна фантастика мора по сваку цену одрећи узгредног саопштавања савремених знања, али у томе треба да зна за меру, да износи та знања само тамо где су она логички везана са судбином и поступцима хероја. Код Жила Верна постоје сјајни обрасци таквог изношења научног материјала (на пр. »запаљиво« стакло којим се користе јунаци романа начињено од комада леда, одређивање растојања између јунака који су залутали под земљом према брзини звука итд.). Ако се у томе не зна за меру, читалац ће, место богаћења знањима, почети да нестрпљиво прелистава стране, па ће и сасвим бацити књигу. У многим причама Уелса научно описивање заузима само по двадесетак редова. Све остало је уметничко приказивање догађаја. Научна идеја тиме само добија.

Разуме се само по себи да научни подаци који се износе морају бити потпуно веродостојни.

Потребно је проширити круг научних тема. Професор Ј. Дорфман је још пре неколико година писао о томе да су се аутори научно-фантастичних дела ограничили на три сектора: атомску енергију, путовање између појединих планета и зраке смрти. Круг тема врло је узан. Није тако тешко прегледати поменуте брошуре Гинтера и Либкеа па написати један стандардни роман о новим сунчаним станицама, други о искоришћавању топлотне енергије земљине унутрашњости итд. То није рђаво, већ је чак и корисно. Али треба ићи даље. Треба у круг тема унети и биологију, и медицину, и генетику — најразноврсније области науке. Најважније од свега је да се измене методи рада. Не може се ићи даље на

улару Гинтера и Либкеа и за извор научно фантастичних радова користити само часописе и научну популарну литературу, растурену по брошурама. Треба се обратити изворима саме науке. Успоставити живу, активну везу с научним радницима. Пратити њихов научни рад, нарочито решавање нових проблема. Данас су совјетска наука и техника неисцрпни извор тема за научно-фантастична дела. На томе путу писац може бити не само популаризатор најновијих научних знања, већ и весник даљег прогреса, гласник будућности науке. Писац који ради у области научне фантастике треба да буде сам тако научно образован да може не само да схвати шта научник ради, већ и да са те основе уме сагледати последице и могућности које су сада и самом научнику нејасне. За врхунац постигнућа у томе смислу може се сматрати кад писац научно-фантастичног дела својом фантазијом потстиче научника на нове плодноносне идеје.

Писац који научнику ставља у изглед нове идеје! Може ли то бити? Није ли то и сувише смело? — Живот показује да није. »Догађа се и то да нове путеве науке и технике понекад крче не општепознати људи у науци, већ потпуно непознати у научном свету, прости људи, практичари, новајлије у послу«, рекао је друг Стаљин.

Писац има путпуну могућност да ступи у борбу за напредну науку, у борбу против научне изолованости, инертности, конзерватизма. И писцу који ради у области научне фантастике неопходно је да ступи у борбу за напредну науку, у првом реду зато што научна фантастика у својој суштини значи негирање инертности и конзерватизма мисли. Васпитавати код читалаца смелост научне и техничке мисли, олакшати путеве научног новаторства, описивати борбу претставника напредне науке против конзерватизма, водити борбу против научне инертности — то је један од часних и одговорних задатака нове научне фантастике.

Ка што се види, све то далеко излази из оквира скромног популарисања научних знања.

Други круг питања која треба да реши совјетска научна фантастика креће се у социјалном правцу.

Свако научно откриће и проналазак јављају се у одређено време и у одређеном социјално-економском поретку. Приказати летове између планета претстављајући стварност данашњице значило би извештај анахронизам, јер практично решење питања о летовима између појединих планета, по мишљењу научника, захтева још знатно много времена, можда више деценија. Код нас свака пјатиљетка осетно мења лице земљино, ничу нови градови, фабрике, мења се живот. С променом продуктивних снага мењају се и односи производње. Жил Верн мало се бринуо о томе да технички прогрес повеже са социјалним прогресом. То је било скопчано с конзерватизмом његових социјалних погледа, који је он умео да »вешто« доведе у склад с необичним новаторством и смелошћу мисли у области технике. Тај социјални конзерватизам код Жила Верна ишао је, на пример, дотле да је у једној причи »У 2000 години« предвидео појаву телевизије и радија, а истовремено у причи фигурира једна личност као посланик царске руске владе у Америци. Жил Верн је сматрао да је ондашњи социјални поредак вечит. Ма колико да је далеко гледао у будућност описујући поједине проналаске, Жил Верн је ипак насликао друштвени поредак и људе будућности онаквим какви су били у његово доба, а не какви би требало да буду у далекој будућности.

То је, разуме се, знатно упрашћавало рад писаца. Али совјетски писци не могу ићи тим путем. Техника будућности само је огранак социјалне будућности. И совјетски писац који постави себи задатак да упозна читаоца с извесном техничком новином, мора у првом реду имати у виду какве ће се промене извршити у то доба у економији целог света, у животу, друштвеним, породичним односима итд.

То је, разуме се, много тежи задатак. Потребно је бар избећи анахронизме. Тај задатак није само тежак,

он је и одговоран. Људи су ради будућности подносили огромне жртве, проливали крв. Уметнички приказ слике будућности може још више подићи ентузијазам градитеља социјализма и олакшати подношење тешкоћа, које ће се још увек и много сретати на путу.

Приказ социјалне будућности треба да има и други циљ. Писац-уметник, успешно сликајући у научној фантастици градове будућности, домове, улични саобраћај, с дело итд., — може допринети да се та »будућност« оствари у животу и раније. Успела мисао, идеја — заинтересоваће архитекту, инжењера, проналазача и они се могу подухватити да мисао приведу у дело.

Да не постављамо писцу исувише велике задатке? Који писац може да ставља у изглед нове идеје научном раднику, архитекти, проналазачу? —Разуме се да обиље нових идеја, мисли, пројеката могу дати само истакнути људи међу писцима. Али није обавезно да све нове идеје у научно-фантастичном делу припадају лично писцу и да су све потпуно оригиналне. Главно је да писац уме наћи заиста нове, плодноне и оригиналне идеје и да их у својим радовима пропагира, и важно је да су те идеје потпуно веродостојне у смислу њихове практичне вредности, а такође и да су остварљиве.

Овде је цело питање у методу рада. Приказујући будућност — градове, живот, одело — треба једном за свагда прекинути с празним фантазирањем, исисавањем из прстију, с голим, измишљеним шемама и застарелим шаблонима, с одежама »које потсећају на старе грчке тоге и хитоне«, »с белим зградама с каријатидама, које потсећају на старе грчке храмове«.

Совјетска социјално-научна фантастика или тачније социјални део совјетских научно-фантастичких дела треба да има сигурну научну подлогу као и научно-технички део. Цртајући будући развитак друштва писци треба марљиво и савесно да проучавају социјално-економску и политичку литературу, петогодишње и генералне планове о развиту привреде, путеве развитака савремене архитектуре итд. Притом, у свима пројектима, оригиналним и

позајмљеним, писци треба да полазе не од спољашности, већ од унутрашњег садржаја, корисности, да избегавају стандарде, једнообразности, да узимају у обзир разноврности услова времена, климе, узраста итд. То је доста компликовано и тешко. Али ко се плаши тешкоћа, не треба да се прихвата стварања научно-фантастичних дела.

А од те тешкоће — сликања социјалне будућности — још је већа тешкоћа приказ човека будућности. То је задатак који треба да реши писац који ради у области научне фантастике. Међутим, то је апсолутно потребно: како се могу описивати наука, техника, живот будућности без човека будућности? Извесне црте човека будућности већ се показују и данас: социјалистички однос према раду, према државној и друштвеној својини, љубав према отаџбини, спремност на самопожртвовање у њено име, хероизам; човек совјетске будућности је човек који не зна за угњетавање, који ће имати пуну могућност да развије све своје стваралачке способности, природну обдареност. Затим, ти радови треба да садрже описе: какви треба да буду снажни, светли карактери, какав обим и разноврсност потреба, у чему лепота живота.

С успехом оцртати лик тога човека будућности — то је најчаснији, најинтересантнији и у исто време најтежи задатак, који захтева много времена. Зато читалац и критика не треба да буду сувише строги ако у првим романима који сликају будућност јунаци буду више личили на савременике него на људе будућности.

То су основни задаци који стоје пред совјетским писцем у области научне фантастике. Истичући те задатке истовремено смо се дотакли и извесних тешкоћа које се јављају при њиховом решавању.

ВЕРОДОСТОЈНОСТ НАУЧНИХ ПОДАТАКА

Међутим, потребно је задржати се нешто детаљније на тешкоћама које стоје пред писцем у области научне фантастике, бар на главним од њих.

Бити данас енциклопедиста, бити на висини савремених знања у разним областима — то је теже него што је било у доба Жила Верна, а да и не говоримо о ранијим временима. Ле Саж у своме роману »Жил Блаз«, чија се радња дешава у XVII веку, описује чувеног лекара чији се метод лечења свих болести састојао у томе што је »болесницима пуштао крв и појио их топлом водом«. Такву »науку« није било тешко изучити. Данас чак и тако велики и високо културни писци као што је Уелс не могу да раде без научног консултовања.

Треба отворено рећи да је научна база совјетског писца научно-фантастичног дела, нарочито у области физичко-математичких наука, још увек врло незнатна, утолико више ако се узму у обзир обим, дубина и брзина развитака у овим областима науке. Али се то може поправити ако се писац прихвати озбиљног проучавања и ако му се осигура солидна научна консултација. На жалост, загламивши о вези науке са литературом, Савез писаца, издавачка предузећа и редакције часописа нису урадили ништа стварно да би обезбедили сталну везу у раду између писаца и научника. Питање о научној консултацији и редакцији у процесу рада потребно је што пре решити. Иначе ће се понављати старе грешке, као што је недавно био случај са романом Адамова »Победници земљине унутрашњости«, приказаном у часопису »Дечја литература«. Пошто је роман већ изашао из штампе у њему су нађени многи ситни и крупни научни недостаци. А зар је било немогућно, на корист и писца и читалаца, отклонити те недостатке на време, док је писац спремао рукопис?

Даља тешкоћа која стоји пред писцем у излагању научних проблема је немогућност постављања тачних граница између научног и ненаучног, практично изводљивог, ма и у далекој будућности, и апсолутно неостварљивог. И научник, понекад, притискујући и цепидлачећи својим научним ауторитетом, даје поражавајућу критику пишчеве фантазије, а при проверавању (на жалост, некад врло касно за писца) се покаже да је писац био у праву,

ближи истини од научника и да је, према томе, научна инертност, а не наука, диктовала тако груб приговор и критику.

ТЕШКОЋЕ СИЖЕА

Врло велике тешкоће у стварању сижеа су кад се, на пример, радња романа дешава у друштву без класа и класних противречности, у коме нема ни антагонизма између села и града, у коме не постоје разлике између умног и физичког рада итд.

Стара једнообразност сижеа »литерарног наследства« више није погодна. У капиталистичком свету »човек је човеку вук, сви против једнога, један против свих« (»Невидљиви човек«), код нас је »човек човеку брат«, (»сви за једнога, један за све«). Тамо се сиже заснива на борби за капитал у редовима капиталистичке класе, на конкуренцији, на класној борби, расном и националном антагонизму, на антагонизму града и села итд. Конфликти у делима која описују совјетску будућност, природно, морају се заснивати на другим основама.

Али роман који описује даљу будућност, рецимо, бескласно друштво епохе комунизма, треба да има извесне потпуно нове основе. При томе такав роман треба да садржи доста описа, а они су увек кочница у развијању сижеа. Ствар се компликује још и тиме што је читалац научно-фантастичне литературе и дела која садрже опис догађаја навикао на нарочиту динамичност коју садрже стари примерци ових родова. Он то очекује од сваког научно-фантастичног романа. И ако то не нађе остаје незадовољан.

Често и уредници изражавају жељу да роман буде нов и по садржају, и по форми, и по сижеу, да се заснива на нашем материјалу и да у исто време буде занимљив као и стари роман. Разуме се, сваки роман треба да буде занимљив. Питање је само у томе што се сам карактер занимљивости мења. Један део читалаца зао-стаје од тих промена и отуд је могућ конфликт с писцем. Разуме се да се потчињавање, снисходљивост према уку-

сима најзаосталијег дела читалаца не може допустити; али је и одвајање опасно.

Писац, на пример, може претставити човека будућности који силно обуздава своја осећања. И могућно је да писац врло тачно погађа ту црту у карактеру човека будућности и да ће дати одличан портре. А читаоцу може изгледати да је такав човек безосећајан, бездушан, хладан, да он не изазива симпатије (на пр. сцена: умире јединац а мајка не плаче, не пушта ни једне сузе).

Набројали смо главне тешкоће које писац треба да савлада стварајући у суштини потпуно нов род совјетске научне фантастике. Ипак сматрамо да се из изложеног може схватити колико је компликован задатак стварања дела од потпуне вредности. Успешно решење овог задатка не може се ни замислити ако писац који се посветио овом роду буде радио као што се досад радило: ако буде усамљено, изоловано, на своју руку решавао најтеже и најодговорније проблеме. Сем тога треба се учити на туђим грешкама, на већ изашлим делима. У процесу рада потребни су: стваралачка средина, стваралачки контакт, другарско саветовање, научна консултација. Потребно је колективно претресање проблема научне фантастике на скуповима и у штампи. Потребно је грешке предупредивати, а не само критиковати их кад су већ учињене. Досада је стање било управо такво: кад књига изиђе, критичара тушта и тма, док се књига спрема, помоћника и саветника нема или их је врло тешко наћи. Такво стање мора се изменити заједничким напорима друштвених организација писаца, издавачких предузећа и редакција, претставника науке и критике.

А. Бељајев

О ИЛУСТРОВАЊУ ДЕЧЈИХ КЊИГА

На конференцијама на којима се расправљало о дечјој литератури истакнути су недостаци у погледу техничке обраде наших књига. И на састанцима одржаним у Дечјем издавачком предузећу поводом плана за 1938 год. поново су се чули гласови који нимало не иду у прилог илустраторима дечјих књига.

Шта од илустрација за децу траже дечји писци, педагози, родитељи? Пре свега јасноћу, блискост тексту,

приступачност. Ови квалитети проистичу непосредно из вештине уметника да графички-емоционално протумачи текст помоћу оних техничких средстава без којих се иначе цртеж претвара у рђаву слику, у шему, у непотребног и досадног сапутника текста.

Дечје књиге се не илуструју онако како је то деци потребно!

Дечје интересовање уопште мало занима уметника. Цртеж је често небрижљиво израђен. Он, у најбољем случају, декоративношћу или каквом »укусном« мрљом задовољава око љубитеља. Али на страницама дечјих књига тај цртеж не пристаје. Дечја књига не треба да буде излог за приказивање последњих новости илустратора дечјих књига.

Са спољном декоративном опремом дечја књига код нас стоји релативно добро. Срећу се добри повези (у случају кад их обиље злата не претвара у иконостасе) на пр. »Робинсон Крусе«, »Гаргантуа и Пантагруел«. Китњасте наслови, форзаци, вињете — нису реткост у пракси Дечјег издавачког предузећа.

Али чим пређемо на илустрације сижеа уметничког дела, одмах се наилази на нешто сасвим друго. Код нас је реткост наићи на жив, занимљив, »литераран« цртеж у правом смислу речи. Ретко се могу наћи издања Дечјег издавачког предузећа у којима илустрације одговарају тексту. У делима пуним радње и драматизма — уметници одабирају неутралне моменте. Тамо где би требало дати забавне цртеже, наилазимо на потсмешљиве скице. Ми смо се одвикли од емоционално-успелог цртежа, који би нагонио младог читаоца да са узбуђењем гледа на сликама познате јунаке из текста.

Често се у цртежу емоционално дејство замењује квантитативним. На парадама и маневрима осваја вас моћ Црвене Армије — стотине авиона, стотине тенкова! Али цртеж који претставља те стотине, методички распоређене на странама дечје књиге о Црвеној Армији, врши

супротан утицај — замара. Уметност није фоторепортажа, уметник треба да сумира, а не да набраја.

Наше илустрације не одушевљавају. Оне су без покрета и досадне. Као пример хладног односа уметника према пишевом тексту могу послужити цртежи Дехтерова уз књигу Горкога »Детињство«. Како су анемичне, беживотне илустрације Дехтерова према живом и свечаном тексту Горкога!

Па правилу, наши илустратори слабо илуструју дела која сликају прошлост или живот других земаља. Илустрације дела класика претстављају болно место у раду Дечјег издавачког предузећа.

Наша деца слабо познају прошлост — не само прошлост других земаља, него и историју своје отаџбине. У многим случајевима копирање иконографског материјала одговарајуће епохе може заменити и најуспелију илустрацију текста уметничког дела. Како је изгледала Дикенсова стара Енглеска или Гогољевска Русија? У првом случају треба се обратити Фису, у другом — Агину. Код њих ћемо наћи не само врло богат материјал из живота, већ ћемо у њиховом уметничком претстављању видети и како се крећу живи Домби и Чичикови.

Задатак совјетског илустратора састоји се у томе да на нов начин схвати класике, да код њих подвуче и продуби оне црте којих су се ранији илустратори само узгред дотицали. Код Дикенса или код Ига има тако много слика социјалних контраста, беде, угњетавања!

А тек руски класици! У већини случајева немамо шта да црпемо из нашега графичког наследства: Њекрасова, Љермонтова, Шчедрина, Тургенјева треба изнова илустровати.

Оно што је у своје време с невероватном лакоћом успевао романтичар Доре, никако не полази за руком нашим уметницима. Његови цртежи Минхаузена и Пјеро-а подједнако снажно делују и на децу и на одрасле. Како је убедљив Дореов ужасни Лондон, Лондон седам-

десетих година, са прљавим бродоградилиштима и смрдљивим преноћиштима. Може ли се наћи нешто слично у нашим илустрацијама дела Горког, Гљеба Успенског? А Доре није чак ни припадао уметницима који изобличују. Овај веома плодни илустратор обухватио је у свом стваралаштву читаву светску литературу, од Дантеа до Балзака. Доре се није плашио да ће отупити своју индивидуалност ако се до максимума буде држао текста. У разним веловима он свагда остаје свој. Ко је још умео да освоји гледаоца, »да креше искре из душе« (Бетовен). Доре преноси на читаоца своје замисли најразноврснијим техничким средствима. У монументалним композицијама («Пакао») или виртуозно-лаким скицама («Минхаузен») он је испољио најважније својство илустратора — еластичност. Кад је било потребно, Доре се није устручавао да примени најфинију детаљизацију (сцена на балу из »Золушке«); некад се, напротив, ограничавао на лаки потез пера (Минхаузен који стрмоглавце пада).

Стари мајстори графике и дан дањи играју огромну улогу у нашој децјој књижи. Често их, и то скоро по правилу, рђаво копирају.

Не може се имати ништа против добрих старих илустрација кад се оне тачно репродукују. У извесним случајевима могли би се с времена на време, приликом нових издања, репродуковати нови циклуси илустрација при сваком новом тиражу. »Класичног наследства« има у изобиљу! Од радника у Дечјем издавачком предузећу тражи се само једно — да умеју да одаберу. На жалост, избор је врло често случајан. Ако се не може имати ништа против тога да се искористи Доре («Минхаузен», »Пјеро«) или Гранвил («Гуливер»), сасвим је сумњиво одабирање цртежа разнога стила, датих уз »Бајке браће Грим« у преради А. Веденског, 1937 год. А потпуно је неразумљиво зашто је било потребно издавати Хауфа с тешким детаљним »композицијама« Вебера и Геземана (1937) год.), које јако потсећају на тужне ксилогра-

фије из старе »Њиве«. Можда је Дечје издавачко предузеће било примамљено углачаном детаљизацијом ових цртежа, којих има доста и код Доре-а у његовим великим композицијама уз Пјероа. Али у најбољим Дореовим илустрацијама Пјероа лик и замисао сједињују све детаље и оправдавају их, а у цртежима Вебера и Геземана нема ничег од свега тога. Њихов приповедачки значај је мали, а уметнички још мањи. Најзад, и поред специјалног поновног гравирања, они су нејасно репродуковани.

Треба ли подражавати старе илустраторе?

Разуме се да не треба подражавати у смислу директног позајмљивања или прераде старог. Боље је просто дати оригиналног Физа него варијације његових тема! Али је и могућно и потребно да се учи код најбољих мајстора графике како су они познавали свој посао, како су до краја били савесни, како су схватили принцип уметничке илустрације.

Код старих мајстора треба да се учимо и како су они ванредно знали да графичким средствима изразе идеје свог времена, како су схватили књижевно дело карактеристично за једну средину и једну епоху.

Међутим, у нашим илустрацијама дела класика скоро и не осећаш нашу совјетску епоху.

Да ли су за то криви једино уметници?

Ако је за површно схватање сижеа крив сам уметник, не може се само он кривити и због непознавања материјала, због журбе у послу.

Како су радили ранији илустратори?

Физу је помагао сам Дикенс, пажљиво се уносио у све детаље његовог рада.

Доре је пропутовао целу Шпанију пре но што је приступио илустровању Дон-Кихота.

Три Врубелова цртежа уз »Моцарта и Салерија« не претстављају само просто извршење текуће наруџбине по Пушкиновој теми. Они су резултат напорног рада

великог уметника. Александар Бенуа није имао просто да »обради« Пушкинову епоху за свог »Бакарног коњаника«. За њега историски материјал није био проблем — оно што је илустровао, Бенуа је добро познавао и волео. Исто је тако убедљив и Лансереј у »Хаџи Мурату«. Висока култура ових уметника, њихово дубоко познавање историског материјала-»праизвора« неоспорни су. Наши уметници засад још не располажу тако дубоком и свестраном културом, али је међу њима велики број сјајних мајстора и врло талентованих људи. Неопходно је потребно да им се помогне! Дајући уметнику налог за израду извесне илустрације, треба му обезбедити такве услове — стваралачке и материјалне — у којима би могао без журбе и нервозе да обавља свој посао. И резултати ће се показати у најскоријој будућности.

Тешко је седећи у Москви написати скицу о Памирским планинама. Путовања писаца обична су појава. Зашто пак уметник-илустратор треба да слика исти тај Памир на основу случајних фотографија или мртвих музејских експоната. Кад год је то могућно, илустратор треба да на лицу места проучава начин живота и географију односне земље. И о томе треба да се побрине Дечје издавачко предузеће.

Како Дечје издавачко предузеће помаже уметнику који се прихвата илустровања класика? Да ли му уопште помаже?

Ако се мисли да се функције издавачког предузећа свODE само на материјалну помоћ, онда и ту није све како ваља. Постојеће процене-хонорари, које зависе од величине и квалитета цртежа, никако не претстављају за уметника потстицај за његово културно дизање.

У плановима издавачких предузећа не предвиђа се проучавање класичног уметничког наследства, документа, литературе, тј. свега онога што је потребно уметнику који илуструје, на пример, Ига. — Ако хоћеш изучавај, ако нећеш не мораш! Кад би се сваки илустратор на

пола године пре него што приступи илустровању класичног дела, удубио у проучавање материјала, не би ништа било од планова Дечјег издавачког предузећа — одговориће нам неко. Слажемо се с тим да ће се због тога смањити број илустрованих књига. Али се и питамо: шта је боље — 500 илустрованих књига од пролазне вредности или једна као што су Гуливерова путовања са илустрацијама Гранвила, књига која се стално прештампава већ пуних 100 година?

За неколико месеци, па чак и пре, може се дати неколико десетина површних цртежа о свакој теми. Илустрације високог квалитета могућно је створити једино истрајним припремама, уметничким вежбањем, потпуним савлађивањем материјала. Само као резултат таквог претходног рада происходи она убедљивост и стваралачки жар који нас освајају у радовима мајстора прошлости.

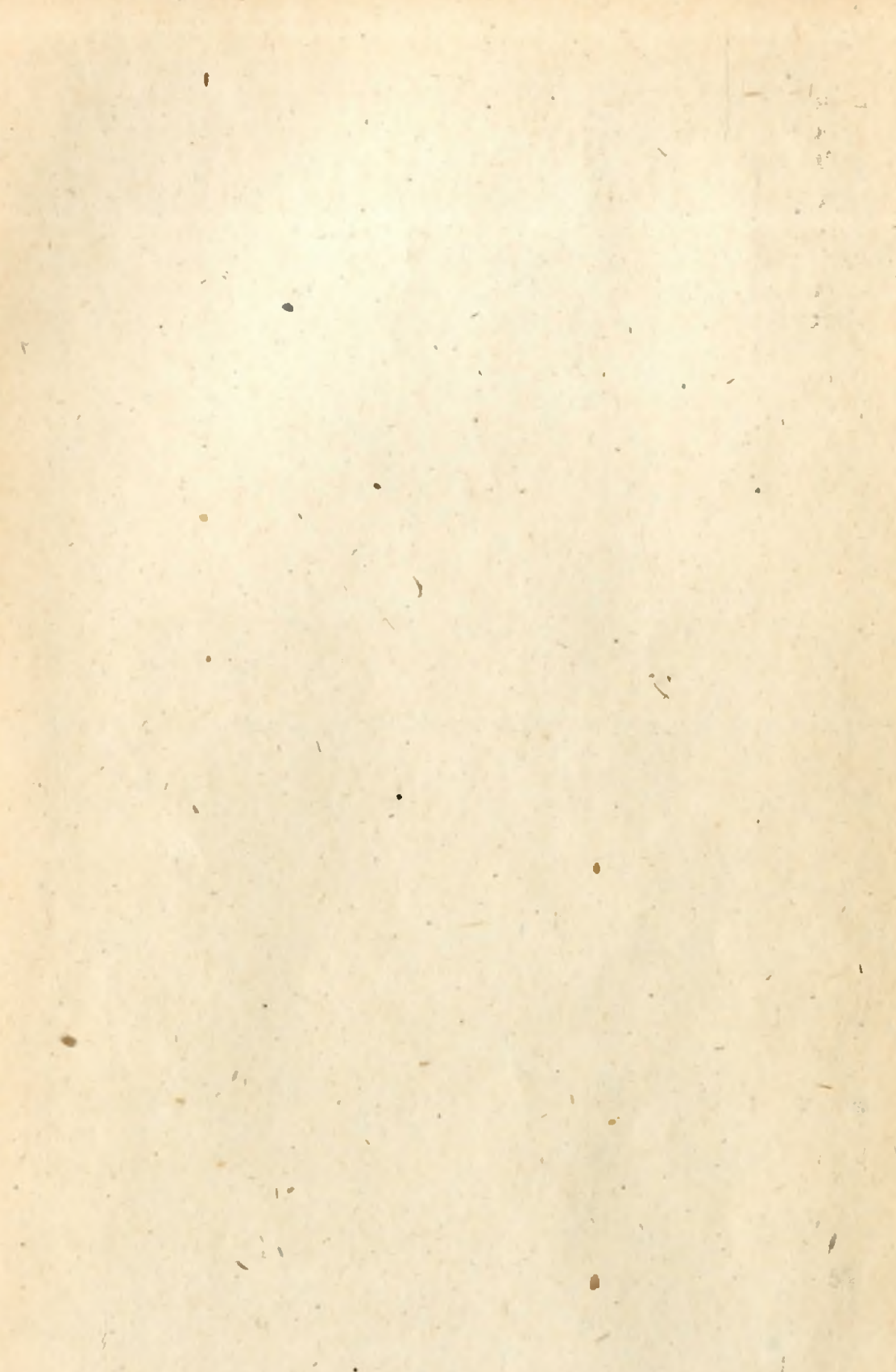
Не треба чинити никаквих уступака кад су у питању дечје књиге. У књизи за одрасле нису увек потребне илустрације; за дечју књигу оне су органски део.

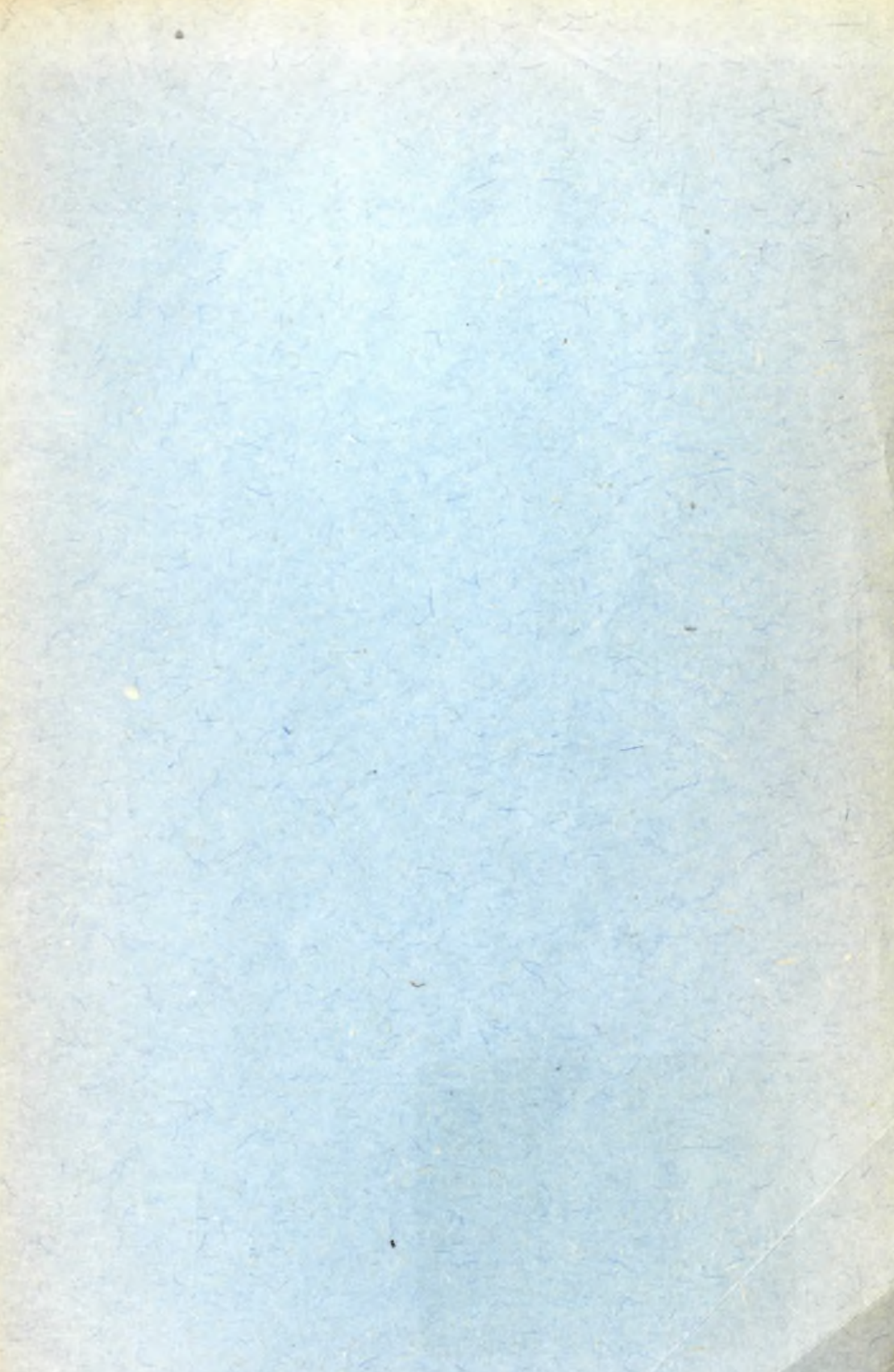
Дечје издавачко предузеће треба да створи специјални апарат који ће активно помагати уметнику у његовом раду, апарат који ће бити повезан са највећим библиотекама и музејима у Савезу. Уметници-илустратори Дечјег издавачког предузећа треба да располажу првокласном стручном библиотеком, која би садржавала, поред најбољих примерака старе графике књига, и листове западних земаља, нарочито повремена издања, информативна издања (поред осталог и разне илустроване речнике), албуме и атласе из орнаментике, историје, архитектуре, намештаја, костима, зоолошке и ботаничке атласе и друго. Затим часописе и албуме посвећене целом Совјетском Савезу као и појединим републикама. Сва ова издања треба да буду врло приступачна. Уметник је у праву да од руководства Дечјег издавачког предузећа захтева да посвети већу пажњу и њему и његовом раду. Потребно је и упознати уметнике са новом из-

давачком продукцијом. Треба организовати, уз њихово учешће, разматрање књига које су најинтересантније у погледу уметничке опреме.

Ако је некада уметник-самоук и био препуштен самоме себи у борби за стицање »права на културу«, данас имамо све могућности за указивање организоване помоћи људима који су се посветили тешкој уметности илустровања дечјих књига.

В. Таубер

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.161.1

ГОРКИ М.

Дајте деци литературу

ЛЕСКОВАЦ

ЦЕНА 12. ДИНАРА

000001690

СОВИСС ©